

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تاریخ

سال سوم دورهٔ راهنمایی تحصیلی
مرحلهٔ دوم تعلیمات عمومی

۱۳۹۱

مجموعه این کتاب تا پایان سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ تغییر نخواهد کرد.

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف: دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی
نام کتاب: تاریخ سوم راهنمایی - ۱۳۶
مؤلف: گروه تاریخ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی
تجدید نظر و اصلاح: عباس پرتوی مقدم
ویراستار: افسانه حبیب‌زاده کلّی

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع: اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی
تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
وب سایت: www.chap.sch.ir

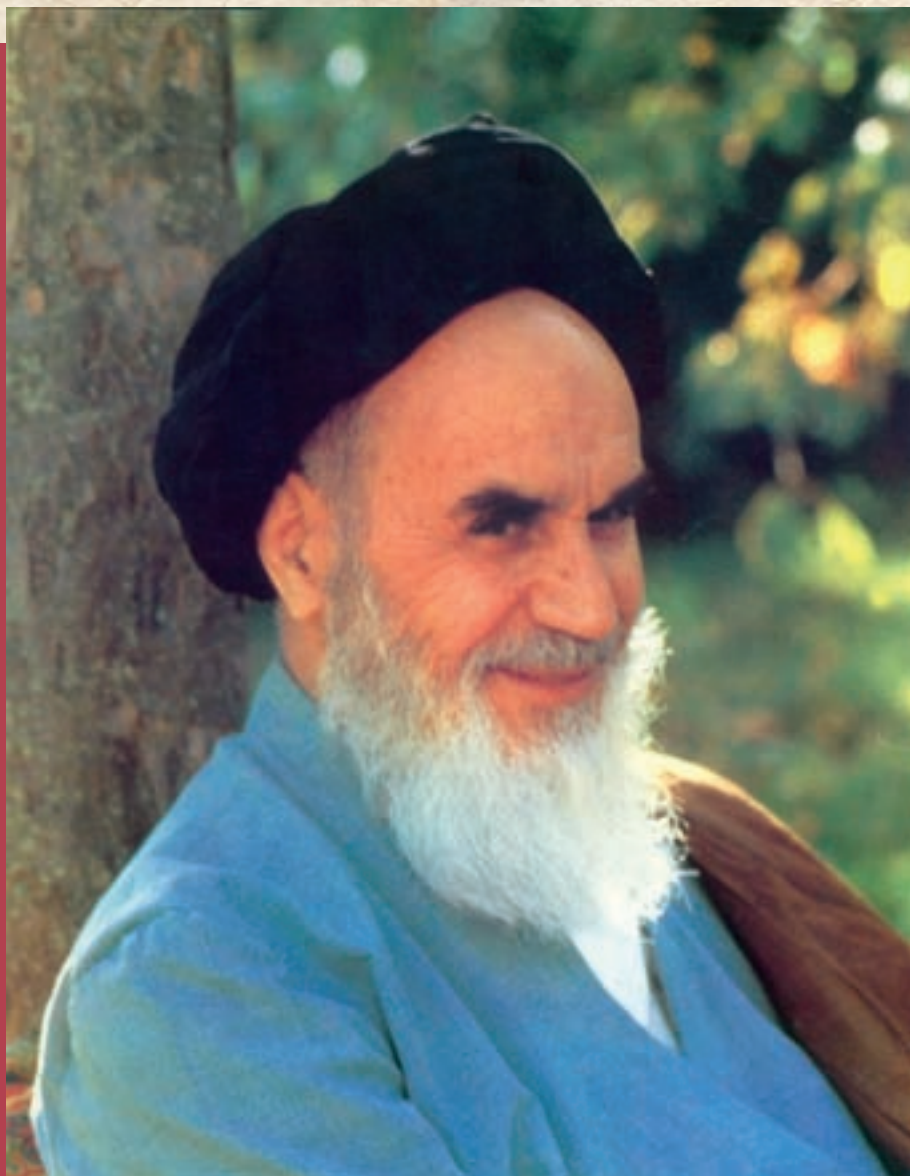
مدیر امور فنی و چاپ: سید احمد حسینی
مدیر هنری: مجید ذاکری یونسی
طراح گرافیک: سیدعلی موسوی
تصویرگران: فرهاد جمشیدی، نرگس میکائیلی و مجید غزنوی

طراح جلد: طاهره حسن‌زاده
صفحه‌آرا: شهرزاد قنبری
حروفچین: زهرا ایمانی‌نصر، فاطمه محسنی
مصحح: حسین چراغی، حسین قاسم پور اقدم
امور آماده‌سازی خبر: فاطمه پزشکی
امور فنی رایانه‌ای: حمید ثابت کلاچاهی، سیده‌شیوا شیخ‌الاسلامی

ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)
تلفن: ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۹-۳۷۵۱۵
چاپخانه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
سال انتشار: ۱۳۹۱

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۹۶۴-۰۵-۰۰۶۶-۶ ISBN 964-05-0066-6

تاریخ معلم انسان هاست.

امام خمینی

معلمان محترم، صاحب نظران، دانش آموزان عزیز و اولیای آنان می توانند نظرات اصلاحی خود را در باره مطالب

این کتاب از طریق نامه به نشانی تهران - صندوق پستی ۳۶۳ ۱۵۸۵۵ - گروه دسی مربوطه یا پیام نگار (Email)

talif@talif.sch.ir ارسال نمایند.

دختر نامه ریزی و چاپ تک کتاب بونی

فهرست

۲	درس یکم : صفویان ۱ (تاریخ سیاسی)
۱۲	درس دوم : صفویان ۲ (تاریخ اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی)
۲۰	درس سوم : افشاریه و زندیه
۲۹	درس چهارم : اروپا در قرون جدید
۳۳	درس پنجم : تأسیس سلسله قاجار و هجوم دولت‌های استعمارگر به ایران
۴۱	درس ششم : ایران در زمان محمدشاه و ناصرالدین شاه
۵۱	درس هفتم : انقلاب مشروطه
۵۵	درس هشتم : محمدعلی شاه؛ دشمن مشروطه
۶۰	درس نهم : ایران در زمان احمدشاه و جنگ جهانی اول
۶۷	درس دهم : سقوط حکومت قاجار و تأسیس سلسله پهلوی
۷۲	درس یازدهم : ایران در جنگ جهانی دوم
۷۷	درس دوازدهم : نهضت ملی شدن صنعت نفت ایران
۸۲	درس سیزدهم : نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) ۱
۹۱	درس چهاردهم : نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) ۲
۹۶	درس پانزدهم : انقلاب اسلامی ایران
۱۰۸	درس شانزدهم : ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی (۱)
۱۱۸	درس هفدهم : ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی (۲)
۱۲۵	فهرست منابع

سخنی با دبیران

همکار محترم کتابی را که پیش رو دارید با تجدید نظر و اصلاح کلی به چاپ رسیده است. دربارهٔ تدریس و ارزشیابی آن چند نکته ضروری به نظر می‌رسد.

الف) تدریس

۱- توجه دادن دانش‌آموزان به موضوع و روش یا روش‌های هر علمی و بیان اهمیت و هدف‌های آن شرط لازم آموزش هر مادهٔ درسی است. بنابراین ضرورت دارد روش، اهمیت و هدف‌های علم تاریخ برای دانش‌آموزان تبیین شود.

۲- هدف از آموزش تاریخ به‌ویژه در مقاطع راهنمایی و متوسطه فقط انتقال پاره‌ای از اطلاعات و مفاهیم تاریخی به مخاطبان نیست؛ بلکه مقصود در مرتبهٔ نخست ایجاد انگیزه و علاقه در دانش‌آموزان برای مطالعه و پژوهش مستمر در تاریخ است و در مرتبهٔ بعد فراهم کردن زمینه و موقعیت شناخت و تجزیه و تحلیل فرایندها و تحولات تاریخی مبتنی بر ظرفیت و استعداد‌های فردی مخاطبان است.

۳- دستیابی به هدف پیش‌گفته، از طریق روش سنتی آموزش تاریخ، مانند روش سخنرانی و تبدیل درس‌های کتاب به مجموعه‌ای از پرسش و پاسخ‌های جزئی و بی‌ارتباط با یکدیگر امکان‌پذیر نیست، بلکه بینش، ابتکار و روش‌های تازه را در تدریس و ارزشیابی می‌طلبد، مانند روش مشارکتی بر مبنای مطالعهٔ دقیق کتاب و منابع کمک آموزشی، پرسشگری نقادانه، اظهار نظر و استدلال؛ توجه داشته باشید که تقویت مهارت گفت‌وگو، اظهار نظر و بیان تحلیل‌های مستند و مستدل از جمله هدف‌های ارزشمند آموزش تاریخ است که از طریق فرایند تدریس مشارکتی تحقق پذیر است.

۴- مطالب و مباحث کتاب بر اساس نظم علی و معلولی تنظیم شده‌اند و لازم است در فرایند یاددهی و یادگیری درس تاریخ، همواره تبیین علی و معلولی پدیده‌ها و تحولات تاریخی مورد توجه قرار گیرد؛ چرا که رخ داده‌های تاریخی چون شبکه و زنجیره‌ای به هم پیوسته و در قالب نظم علی و معلولی جریان دارند و تبدیل درس تاریخ به گزاره‌های جزئی و بریده از هم در خوشبینانه‌ترین شکل، تنها به انباشت ذهنی موقت مجموعه‌ای از اسامی و تاریخ‌ها می‌انجامد و کارکرد و پیامد شناختی و نگرشی مؤثری نخواهد داشت.

۵- فرایندها و تحولات مهم تاریخی مانند پیدایش و نابودی تمدن‌ها، ظهور و سقوط حکومت‌ها، جنگ‌ها (شکست‌ها و پیروزی‌ها) و وقوع نهضت‌ها و انقلاب‌ها، پدیده‌هایی پیچیده و چند بعدی هستند. بنابراین، در جریان تدریس و ارزشیابی ابعاد و عوامل گوناگون پدیده‌ها را مورد توجه و التفات قرار دهید.

۶- استفاده از وسایل کمک آموزشی به خصوص رسانه‌های دیداری مانند نقشه‌ها، نمودارها، جدول‌ها، تصاویر، عکس‌ها، اسلایدها و فیلم‌های آموزشی موجب گسترش و تعمیق یادگیری خواهد شد.

توصیه می‌شود نمودار یا نمودارهایی از تحولات مهم تاریخ در دوران مورد نظر (از صفویان تا جمهوری اسلامی ایران) طراحی و هنگام تدریس در معرض دید دانش‌آموزان قرار دهید.

۷- بازدید علمی از آثار، بناهای تاریخی و موزه‌ها را در برنامه درسی خود بگنجانید.

۸- مطالعه مستمر و منظم منابع و پژوهش‌های تاریخی از جمله مؤثرترین شیوه دانش افزایی و ارتقای کارآیی دبیران تاریخ است.

پایگاه الکترونیکی خبرگزاری کتاب ایران به نشانی :

<http://ibna.ir>

و پایگاه الکترونیکی گروه تاریخ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی می‌کوشند تا نوشته‌ها و پژوهش‌های تازه تاریخی را به شما معرفی کنند.

۹- در پایان هر درس، فعالیتی تکمیلی طراحی شده که ناظر بر مطالب و مباحث مهم و کلیدی آن درس است. انجام این فعالیت، برای تمامی دانش‌آموزان الزامی است و قسمتی از نمره مستمر را مشروط به انجام آن کنید. پیشنهاد می‌شود برای اجرای این فعالیت، اعضای کلاس را به گروه‌های ۳ تا ۵ نفره تقسیم کرده، از آنان بخواهید نتایج کارشان را در جلسه بعد به مدت ۱۰ دقیقه به بحث بگذارند.

ب) ارزشیابی

۱- ارزشیابی را ابزاری برای تسهیل و ترفیع فرایند یاددهی و یادگیری تلقی کنید. بنابراین، چه در ارزشیابی مستمر هفتگی و چه در ارزشیابی پایانی، همواره هدف‌های اصلی آموزش تلویحی و کتاب و درس‌ها را مدنظر قرار دهید.

۲- در ارزشیابی به جای سنجش توانایی حفظ مطالب دانشی و سطحی، نظیر اسامی شخصیت‌ها، مکان‌ها و تاریخ‌ها، بر فهم کلیت مباحث کتاب و درک مباحث مهم درس‌ها مانند زمینه، علت، پیامد و نتیجه و قایع تاریخی تأکید شود. به دانش‌آموزان تأکید کنید تا از مجموعه‌های کمک درسی با محتوای پرسش و پاسخ‌های سطحی استفاده نکنند.

۳- در ارزشیابی نوبت اول و پایانی از مطالبی که تحت عنوان آیا می‌دانید و نیز اطلاعات مندرج در نقشه‌ها، نمودارها و جدول‌ها پرسشی طرح نشود.

کارشناسان و اعضای شورای برنامه‌ریزی گروه تاریخ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی همواره پذیرای پیشنهادها و انتقادهای شما از طریق :

history-dept@talif.sch.ir

پیام‌نگار (ایمیل)

<http://history-dept.talif.sch.ir>

وب‌گاه (وب‌سایت)

خواهند بود.

گروه تاریخ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

● سخنی با دانش آموزان

دانش آموزان عزیز، علم تاریخ از جمله علمی است که هر شهروندی بدان نیازمند است و برای بسیاری از انسان‌ها جذابیت فراوان دارد.

مهم‌ترین دلایل اهمیت و سودمندی علم تاریخ عبارت‌اند از:

۱- تاریخ، منبع شناخت و تفکر است. به همین دلیل خداوند در آیات متعددی از قرآن کریم مردم را به عبرت گرفتن از سرنوشت امت‌های پیشین فرا خوانده است و امام علی (ع) در نهج البلاغه خطاب به فرزندش امام حسن (ع) سفارش کرده‌اند که زندگی اقوام و ملت‌های گذشته را مطالعه و بررسی کند و از سرنوشت آنان عبرت بگیرد. بدون تردید، شناخت تاریخی، سنگ بنای شناخت وضع موجود است و درک شرایط و موقعیت کنونی از راه فهم صحیح گذشته امکان‌پذیر است. بدون شناخت وضع حال نیز قادر به برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری برای آینده نخواهیم بود.

۲- تاریخ گنجینه ارزشمندی از میراث فرهنگی، ارزش‌ها، باورها و هنر است و شناخت چنین گنجینه‌ای موجب تعالی و تکامل افکار و رفتار آدمیان خواهد شد.

۳- از آنجایی که تاریخ، دفتر تجربیات تلخ و شیرین گذشتگان است، مطالعه و کنکاش در این دفتر باعث مشارکت مؤثر و سازنده افراد در امور اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و امکان انتخاب منطقی و معقول آنان می‌شود.

۴- اطلاع و آگاهی مردمان یک جامعه و سرزمین از گذشته مشترکشان به تقویت حس میهن‌دوستی و تحکیم پایه‌های هویت ملی آنان کمک می‌کند.

۵- تاریخ، روحیه کنجکاوی و جست‌وجوگری اشخاص را تقویت و اقناع می‌کند.